

Lekcja VIII

II. 2. 6) – II.2.11)

Rodzaje literackie

Liryka

Epika

Dramat

Różnice pomiędzy rodzajami dotyczą:

1. Wizualnej i strukturalnej budowy utworu.
2. Osoby mówiącej (podmiot liryczny, narrator...).
3. Stopnia przekształceń języka (symboliczność, metaforyczność).
4. Przeznaczenia (lektura, śpiew, scena).
5. Budowy świata fikcyjnego (akcja, fabuła, świat przeżyć).

DRAMAT

Sofokles – *Antygona* lub *Król Edyp*

TRAGEDIA ANTYCZNA

- obecność stasimonów i epeisodionów zamiast aktów i scen;
- tylko 3 aktorów równocześnie na scenie;
- partie chóru;
- obecność decorum;
- akcja oparta na fabule mitologicznej;
- tragiczność oparta na wyrokach Losu (Fatum).

Wiliam Szekspir – *Makbet* lub *Hamlet*; *Romeo i Julia*

TRAGEDIA SZEKSPIROWSKA

- podział na akty i podrzędne sceny;
- wieloaktowość i nieograniczona liczba scen;
- sceny z udziałem wielu aktorów lub zbiorowe;
- obecność fantastyki;
- zanegowana zasada decorum;
- tragiczność cechą związaną z psychiką bohatera i jego wyborami.

Molier – *Świętoszek* lub *Skąpiec*

KOMEDIA (charakterów, intrygi)

- Klasyczna budowa (regularność podziału na akty i sceny);
- Trzy rodzaje komizmu (języka, postaci, sytuacji);
- Współczesna tematyka o wymiarze dydaktycznym.

Aleksander Fredro **Zemsta*

KOMEDIA

- Tematyka związana z obyczajowością szlachecką;
- Ironia związana z obyczajowością romantyczną.

*Adam Mickiewicz – *Dziady III*

DRAMAT ROMANTYCZNY

- otwarta kompozycja;
- tematyka polityczna;
- układ sceniczny;
- przewaga fantastyki nad innymi sposobami obrazowania.

*Adam Mickiewicz - *Dziady cz. II*

DRAMAT ROMANTYCZNY

- akcja inspirowana obyczajowością i folklorem;
- fantastyka wydarzeń jako dominanta kompozycyjna.

Adam Mickiewicz *Dziady* cz. IV, Juliusz Słowacki - Kordian

DRAMAT ROMANTYCZNY

- obecność bohatera romantycznego jako dominanta kompozycyjna;
- obecność fantastyki;
- otwarta kompozycja.

Juliusz Słowacki *Balladyna*

DRAMAT ROMANTYCZNY O CECHACH TRAGEDII

- budowa upodobniona do tragedii szekspirowskiej;
- akcja inspirowana wątkami mitycznymi;
- zamknięta kompozycja.

*Stanisław Wyspiański – *Wesele*

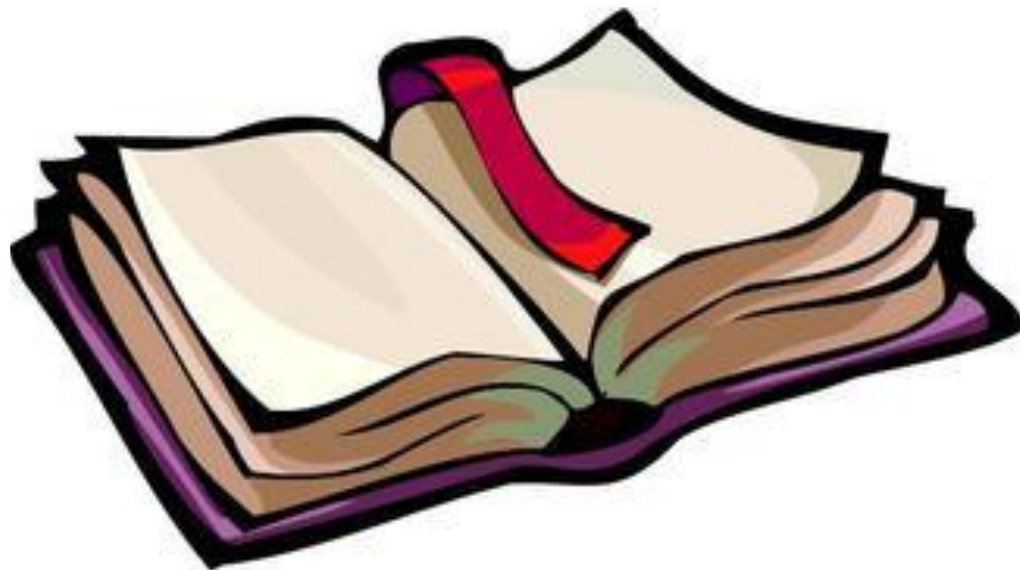
MŁODOPOLSKI DRAMAT SYMBOLICZNY

- Inspirowany dramatem romantycznym;
- Symbolika dominantą kompozycyjną;
- Tematyka polityczna, obyczajowa, artystyczna;
- Odejście od systematyki komedia – tragedia.

wybrany dramat dwudziestowieczny z literatury polskiej (np. Stanisława Ignacego Witkiewicza, Sławomira Mrożka lub Tadeusza Różewicza)

FARSA LUB TRAGIFARSA, DRAMAT OBYCZAJOWY

- Niejednoznaczna ocena fabuły;
- Inspiracja codziennością;
- Ironia jako dominanta kompozycyjna.

EPIKA

Homer - *Iliada* i *Odyseja* lub Jan Parandowski - *Przygody Odyseusza*

EPOS

- tematyka mitologiczna;
- regularna budowa utworu;
- wątki fantastyczne;
- stałe epitety i porównania homeryckie;

POWIEŚĆ

- przygodowa realizacja popularnego mitu;

Wybór mitów

MIT

- forma fabularna;
- niekonsekwencja w układzie wątków;
- narrator o niespecyficznym cechach.

Księga Hioba, przypowieści

??

- chronologia wydarzeń;
- styl biblijny;
- fragmenty liryczne (lamentacja Hioba).

PRZYPOWIEŚĆ

- funkcja dydaktyczna;
- uproszczona fabuła;
- kontekst religijny.

Dzieje Tristana i Izoldy

POEMAT RYCERSKI

- Określona tematyka (świat mitów i legend średniowiecznych);
- Fabuła przygodowa;
- Charakter dydaktyczny;
- Dominujący wątek miłosny.

Miguel Cervantes - *Don Kichote*

POWIEŚĆ

- Bohater dominantą kompozycyjną;
- Rozbudowana narracja;
- Wielowątkowość, motyw wędrówki.

Jan Chryzostom Pasek - *Pamiętniki*

PAMIĘTNIK

- Pierwszoosobowa narracja;
- Opowieści fabularyzowane, nasycone fantastyką;
- Obyczajowość jako dominanta fabularna.

Ignacy Krasicki – wybrana satyra lub *Monachomachia*

SATYRA

- dydaktyzm;
- Ironia;
- Fabularność mimo wierszowanej struktury.

POEMAT HEROIKOMICZNY

- Obecność krytyki, ironii i farsy;
- Zniekształcenie heroiczności eposu.

*Ignacy Krasicki – wybrane bajki

BAJKA NARRACYJNA

- fabularyzowana;
- inspiracja Ezopem – starożytnym autorem bajek;
- alegorie zwierząt;
- dydaktyzm.

*Adam Mickiewicz – *Pan Tadeusz*

EPOPEJA

- dużo ironii i humoru;
- wydarzenia częściowo nieheroiczne;
- zaangażowanie polityczne;
- obyczajowość szlachecka.

*Bolesław Prus – *Lalka*

POWIEŚĆ

- nowatorskie ujęcie narracji;
- stosowanie różnych technik obrazowania (m.in. naturalizm);
- otwarte zakończenie;
- bohater „epoki”.

*Henryk Sienkiewicz – wybrana powieść historyczna (*Quo vadis, Krzyżacy lub Potop*)

POWIEŚĆ HISTORYCZNA

- stylizacja języka (archaizacja);
- postaci historyczne i fikcyjne w określonym układzie fabularnym;
- historia jako medium współczesności.

Bolesław Prus lub Eliza Orzeszkowa – wybrana nowela

NOWELA

- tematyka społeczna;
- dydaktyzm;
- idea pracy u podstaw.

Fiodor Dostojewski – wybrany utwór

POWIEŚĆ PSYCHOLOGICZNA

- dominanta kompozycyjną – kreacja bohatera;
- podstawowa etyka jako zasada układania stosunków społecznych w świecie przedstawionym;
- równouprawnienie idei związanych z poszczególnymi bohaterami.

Joseph Conrad – *Jądro ciemności*

OPOWIADANIE (LUB MIKROPOWIEŚĆ)

- tematyka marynistyczna i wątki kolonialne;
- symboliczność;
- psychologiczne wątki rozwoju bohatera – narratora.

Władysław Stanisław Reymont – *Chłopi* (tom I – Jesień)

POWIEŚĆ MŁODOPOLSKA

- różnorodność stylistyczna w opisach i języku bohaterów;
- różne typy narracji;
- stylizacja gwarowa;
- złożoność świata przedstawionego.

Stefan Żeromski – wybrany utwór

POWIEŚĆ MŁODOPOLSKA

- fragmentaryczność fabuły;
- poetyckość opisów;
- symbolika;
- tematyka historyczna lub społeczna.

Jarosław Iwaszkiewicz – wybrane opowiadanie

OPOWIADANIE

- Skupienie na głównym wątku;
- Metaforyczność historii;
- Problematyka egzystencjalna.

* Bruno Schulz – wybrane opowiadanie

OPOWIADANIE

- fabuła archetypizowana i wypełniona fantastyką;
- specyficzny nacechowany język;
- narracja z perspektywy dziecka;
- narracja dominuje nad akcją.

Witold Gombrowicz * *Ferdydurke*

POWIEŚĆ

- autotematyzm;
- nacechowany język, częściowa archaizacja i dialektyzacja;
- fantastyczna fabuła;
- dominanta kompozycyjna – idea formy.

Tadeusz Borowski – wybrane opowiadanie

OPOWIADANIE

- tematyka jednolita – rzeczywistość II wojny światowej, związana z biografią pisarza;
- narrator stylizowany na autora;
- psychologia i historia – dominanty kompozycyjne.

Gustaw Herling-Grudziński - *Inny świat*

POWIEŚĆ – PAMIĘTNIK

- narrator odautorski;
- tematyka autobiograficzna;
- reportażowość relacji.

Irit Amiel – wybrane opowiadanie z tomu
Osmaleni lub Hanna Krall - *Zdążyć przed Panem
Bogiem*

WYWIAD – RZEKA:

- jeden rozmówca;
- narrator przekształca wypowiedzi bohatera;
- likwidacja większości pasaży dialogowych.

Aleksander Kamiński - *Kamienie na szaniec*

POWIEŚĆ

- częściowa prawidłowość historyczna i psychologiczna;
- funkcja dydaktyczna i heroizująca;
- elementy powieści sensacyjnej i przygodowej.

Miron Białoszewski - *Pamiętnik z powstania warszawskiego*

POWIEŚĆ – PAMIĘTNIK

- Język stylizowany na potoczny i imitujący prędkość rozgrywanych wydarzeń;
- Tematyka autobiograficzna.

Arkady Fiedler - *Dywizjon 303*

POWIEŚĆ

- dokumentalizm;
- podkreślenie intencji autorskich (heroizacja).

Utwór podejmujący problematykę Holokaustu, np.
wybrane opowiadanie Idy Fink

OPOWIADANIE

- funkcjonalność tematyki;
- emocjonalność wypowiedzi.

Stanisław Lem – wybrane opowiadanie

OPOWIADANIE

- specyficzność świata przedstawionego w konwencji sf;
- ironia i humorystyczność.

Sławomir Mrożek – wybrane opowiadanie

OPOWIADANIE

- groteskowość dominantą kompozycyjną;
- tematyka symbolicznie ukazująca meandry współczesności.

Antoine de Saint - Exupéry - *Mały Książę*

POWIEŚĆ

- fantastyczna fabuła;
- dydaktyczność fabuły;
- znacząca rola narratora – przewodnika duchowego i poszukiwacza.

wybrana powieść przygodowa

POWIEŚĆ PRZYGODOWA

- fabuła – podróż w nieznane miejsca;
- intensywność i małe prawdopodobieństwo wydarzeń w akcji;
- dydaktyczność fabuły.

wybrana młodzieżowa powieść obyczajowa (np. Małgorzaty Musierowicz, Doroty Terakowskiej lub innych współczesnych autorów podejmujących problematykę dojrzewania)

POWIEŚĆ OBYCZAJOWA

- Główny temat to codzienność;
- Problematyka skupiona wokół typowych egzystencjalnych i międzyludzkich problemów.

wybrany utwór fantasy (np. Ursuli Le Guin, Johna
Ronalda Reuela Tolkiena, Andrzeja Sapkowskiego)

POWIEŚĆ LUB OPOWIADANIE

- świat przedstawiony wykreowany według zasad fantastyki (magia, mitologia, elementy świata średniowiecznego);
- bohaterowie obsadzeni w typowych psychologicznie rolach.

wybrany utwór detektywistyczny (np. Arthura Conan Doyle'a lub Agaty Christie)

POWIEŚĆ SENSACYJNA, KRYMINALNA

- logiczna, zagadkowa intryga;
- typowi bohaterowie w ściśle określonych rolach.

wybrana powieść polska z XX lub XXI w. (np. Marii Kuncewiczowej *Cudzoziemka*, Zofii i Nałkowskiej *Granica*, Józefa Mackiewicza *Droga donikąd*, Stanisława Lema *Solaris*, Juliana Strykowskiego *Austeria*, Tadeusza Konwickiego *Kronika wypadków mitosnych*)

POWIEŚĆ

- wyeksponowana tematyka psychologiczna i społeczna;
- specyficzność świata przedstawionego.

wybrana powieść światowa z XX lub XXI w. (np. Franza Kafki *Proces*, Alberta Camusa *Dżuma*, George'a Orwella *Rok 1984*, Isaaca Bashevisa Singera *Sztukmistrz z Lublina*, Gabriela Garcii Marqueza *Sto lat samotności*, Umberto Eco *Imię róży*)

POWIEŚĆ

- symboliczność i metaforyczność fabuły;
- estetyka ponowoczesności.

Ryszard Kapuściński *Podróże z Herodotem*

PAMIĘTNIK

- specyficzna kompozycja porównująca wątki autobiograficzne z narracją starożytnego historyka;
- elementy eseistyczne.

LIRYKA

Biblia (wybrane psalmy, hymn św. Pawła o miłości); *Jan Kochanowski – *Psalm*

PSALM, HYMN

- konkretny adresat psalmów: Bóg,
- Różne typy psalmów ze względu na intencję mówiącego (np. dziękczynne, błagalne, dydaktyczne),
- Tematyka religijna.

* *Bogurodzica*

PIEŚŃ

- Adresat dwuosobowy, spełniający wymogi motywu deesis (MB, JCH);
- Tematyka religijna.

Lament świętokrzyski

PLANKT (LAMENT)

- forma skargi, kierowana do ludzi (*bracia miła*), anioła Gabriela, innych cierpiących matek, Syna Bożego;
- Osoba skarżącą się jest MB stojąca pod krzyżem (motyw Piety)

*Jan Kochanowski – *Treny* (V, VII, VIII)

TREN (PIEŚŃ ŻAŁOBNA)

- Tematyka skonkretyzowana (związana z osobą zmarłą);
- Oryginalność trenów Kochanowskiego – ku czci dziecka;
- Nieustalona forma wersyfikacyjna.

*Jan Kochanowski – *Pieśni*

PIEŚŃ

- Uregulowana budowa;
- Nie zawsze przeznaczeniem jest wykonanie jej przy akompaniamencie;
- Podobieństwo do ód Horacego;
- Filozoficzny charakter (postawa stoicko – epikurejska, nawiązania do postawy chrześcijańskiej).

*Jan Kochanowski – *Fraszki*

FRASZKA

- nieustalony charakter utworu (dydaktyczny, humorystyczny, okolicznościowy, filozoficzny);
- przeważnie zachowana zwięzłość

Mikołaj Sęp – Szarzyński – *Sonety*, Adam Mickiewicz - sonety

Sonet

- tematyka związana z przemijaniem, nietrwałością ludzkiej egzystencji, stosunkiem Boga do człowieka (motyw vanitas) w baroku;
- tematyka związana z podróżą bohatera romantycznego na Krymie;
- zachowana regularność w budowie;
- W niektórych sonetach Mickiewicza wprowadzone formy dialogu (synkretyzm);

Juliusz Słowacki – wybrane wiersze; Cyprian Norwid – wybrane wiersze

Smutno mi, Boże (hymn)

Moja piosnka (II) (pieśń, piosenka)

- *Regularność budowy;*
- *Zastosowane formy nadające pieśni charakter meliczny (do śpiewu) – refren, powtórzenia;*
- *Obecność bohatera romantycznego jako podmiotu lirycznego.*

Jan Kasprówic – wybrane wiersze

Dies irae (hymn)

Krzak dzikiej róży w ciemnych smreczynach (sonet)

- Obecność młodopolskiej symboliki, katastrofizmu, pesymizmu;
- Stylizacja na Apokalipsę św. Jana.

Kazimierz Przerwa Tetmajer – wybrane wiersze

Koniec wieku XIX

Hymn do Nirwany

Evviva l'arte!

Lubię, kiedy kobieta...

Melodia mgieł nocnych

- wielogatunkowość, brak wyraźnego przyporządkowania utworów określonym gatunkom;
- silny indywidualizm w doborze środków językowych i konstrukcji.

Leopold Staff – wybrane wiersze

Przedśpiew

- W budowie, języku i tematyce utworów wielokrotnie nawiązania do Jana Kochanowskiego.

Bolesław Leśmian – wybrane wiersze

Dziewczyna

Dusiołek

W malinowym chruśniaku

- Płynne granice międzygatunkowe;
- Neologizmy;
- Bogaty, złożony z wielu stylizacji język.

Julian Tuwim – wybrane wiersze

Wiosna

Do krytyków

- Forma dostosowana do tematyki;
- Język pełen form ekspresyjnych (wykrzyknień, potocyzmów).

Jan Lechoń – wybrane wiersze

Herostrates

- regularność budowy;
- tematyka charakterystyczna dla epoki XX-lecia międzywojennego.

Maria Pawlikowska-Jasnorzewska – wybrane wiersze

?

- Zwięzłość formy;
- Tematyka dotycząca miłości;
- Inspiracja twórczością Skamandrytów.

Kazimierz Wierzyński – wybrane wiersze

?

- Tematyka na ogół związana z erotyką;
- Regularna budowa.

Julian Przyboś – wybrane wiersze

Z Tatr

Widzenie katedry w Chartres

- Wielostopniowość metafor;
- Tematyka związana z nowoczesnością.

Józef Czechowicz – wybrane wiersze

legenda

żał

- poważny, wręcz katastroficzny nastrój metaforyki;
- Charakterystyczny brak interpunkcji i wielkich liter.

Konstanty Ildefons Gałczyński – wybrane wiersze

Zaczarowana dorożka

Niobe

- Wysoki stopień rytmiczności;
- Ironia jako środek obrazowania fantastycznego.

Krzysztof Kamil Baczyński - wybrane utwory

Pokolenie

Ten czas

Niebo złote ci otworzę...

- Wielostopniowość metaforyki;
- Tematyka skupiona wokół zagadnienia przeżyć wojennych i miłości.

Tadeusz Różewicz - wybrane utwory

Lament

Ocalony

Ojciec

- Zwięzłość języka, oszczędność metafor;
- Tematyka związana z II wojną światową.

Czesław Miłosz - wybrane utwory

Traktat moralny

Zaklęcie

Piosenka o końcu świata

Oeconomia divina

- Język zbliżony do form prozatorskich;
- ironia, konkret.

Wisława Szymborska - wybrane utwory

Wszelki wypadek

Głos w sprawie pornografii

Wczesna godzina

- Ironia jako środek obrazowania poetyckiego;
- Uproszczony język.

Zbigniew Herbert – wybrane utwory

Przesłanie Pana Cogito

Kwestia smaku

- Rozległość frazy;
- Język konkretny, mało metafor;
- Tematyka nawiązująca do starożytności, malarstwa lub współczesności.

Ewa Lipska - wybrane utwory

Egzamin

I po co ci ta śmierć

trochę włóczy

- Różnorodność form językowych;
- Symboliczność języka;
- Odwołania do współczesnych problemów.

Adam Zagajewski - wybrane utwory

Sobie do pamiętnika

- Symboliczność i metaforyczność języka;
- Konkretny język;
- Ironia.

Stanisław Barańczak - wybrane utwory

Braki, odrzuty, produkty zastępcze

Co jest grane

- Nawiązania do mowy potocznej i rozbijanie stałych związków frazeologicznych;
- Nawiązania do nowomowy.

Miron Białoszewski – wybrane utwory

Do NN

Głównie

Romans z konkretem

Mironczarnia

Zbiorowe ustalenie charakteru Pani Doktor

- Eksperymenty językowe;
- Mowa potoczna w postaci mowy niezależnej.

ks. Jan Twardowski – wybrane utwory

?

- Tematyka religijna, kontekst etyczny;
- Uproszczone metafory;
- Rytmizacja.